

AZ EGYSZERŰSÉG KÉT PÉLDÁJA

Déryné: Tolnay Klári

Úgy illő, hogy az ember ünnepi alkalmakkor ünnepélyes és emelkedett legyen. Mégis inkább választom a szárazabb, de mindenesetre hűségesebb hétköznapiságot, amikor feleldézem e sorokban Tolnay Klári Déryné alakítását.

Mozilátogató közönségünk bizonyára jól emlékszik a Déryné című kedves, naiv és lelkes filmre, amely 1951-ben került bemutatásra, és azóta is többször szerepelt műsoron. Ebben a daljátékformájú színésztörténetben zenés hazafiságot, kellemes romantikát, operetthagyománytisztelést kapott, s annyi szívcsiklandó sematizmust, amennyit jószírel el lehet viselni.

A filmben Tolnay játssza Déryné nagyon bájosan és tanulságot rejtően könnyedén, szeretetet ébresztve bennünk a magyar színészet e XIX. századi csillaga iránt. Déryné valóban színháztörténetünk csodái közé tartozik, az áldozatvállaló magyar művészek közé, aki egész életét a közönségnek adta, s a színi pályát elsők között tartotta elrendelésnek. Déryné nemcsak abban volt ember-nagyságú művész, hogy ekhós székereken vitte a magyar szót és dalt az ország közrendű közönségének, hanem abban is, hogy a Velencei kalimár Porciáját éppen úgy tudta játszani, mint *énekelni* a Varázsfuvola Pamináját. De ugyanez a Déryné jóval túl a hetvenedik esztendején — midőn egyik szemén át már csak, mint sűrű szitán látott — Naplójával megalkotta a Petőfi után következő idők legtermészetesebb magyar prózáját is. Nos, Tolnay Klári-

nak ezt a természetes és egyszerű csodát kellett egy század után a mozi vászrán újra elhítenie. Most, a filmet néhány esztendő után újra megnézve, elmondhatom, hogy ma is hiszek neki.

A filmjáték eszközei gyorsan változnak. Egy valami nem látszik roszsodásra hajlamosnak: az észrevétlenné tevés képessége.

Engedjék meg, hogy ezt a fogalmat egy kicsit megmagyarázzam. Tudvalévő dolog, hogy filmen mérsékeltebben kell játszania a színésznek, mint színpadon, kisebbek a felkiáltójeljei a mondat végén, elég a tekintetnek egy kis fénytörése akkor, amikor a színházban zokogni kell. Ez azonban a film játékstílusának csak technikai oldala. Fontosabb ennél, hogy a színész észrevétlenné tudja tenni, hogy ő csak fénykép. Az emberség teljes jelenlétét kell elhítenie a nézővel, ezt azonban csak úgy tudja elérni, ha a lelke is rákerül a képre. Persze, ez Tolnaynak se sikerül mindig, különösen akkor nem, ha belesik a forgatókönyv csapdájába és Déryné, mint jelképet mutatja be, más szóval történeti elvontsággal játssza. Valahányszor azonban azt a színésznőt adja, aki még nem tudja, hogy valaha majd ünneplő szónoklatok mondatainak páholyában lesz állandó bérlete, mindig meghatja az embert. Tolnay, gyakran a szöveg-szabta lehetőségek ellenére nem az utókornak beszél, s nem Déryné színésztörténeti jelentőségét éli át, hanem csak színésznő! Színésznő, akinek hazafiságában is színésznői báj van, áldozatkészségében édes rajongás — ha szabad magam így kifejezni — az egész nemzettel kacérkodni tud. Vannak pózai is, hogyne lennének, de ezek nem történelmi pózok, hanem színésznősek, szertelenek, meggondolatlanok, s egy nyárspolgár szemében, enyhén szólván, könnyelműek.

Tolnay Déryné alakításában most is ezek a »könnyelműségek« hatnak. Amikor az ünneplő közönség tapsából egyszerre hallja a nemzet lelkesedését és a tehetségének szóló hódoló tenyércsattogást, akkor Tolnay Dérynéjének szemében a szí-

nésző örök mámore jelenik meg. Ez a lobogás magyarazza meg, hogy Déryné miért vállalja a nélkülözheteli sorsot, s hintó helyett az ekhós szekeret. Tolnay emberi bája, asz-

szoni tehetsége megmentette Déryné alakját attól, hogy emlékmű legyen és megővta benne a színész legpazarabb jellemvonását, azt, hogy a tűnékenységért is rajongani tud.

Bem: Maklárý Zoltán

Egy lengyel, akinek hadifülepényét Európaszente lyuggatta a puska-golyó, akit Erdély népe ötvenhárom esztendő s korában Apónak nevezett, aki tábornok létrebe sebei miatt nem tud lóra szállni, aki három napig is bírta egy tál köményeslevesen, s aki minden csatában ott bicegett legelő, a halál birtokán — nos, egy ilyen csodálatra méltó külön igazán azt kínálja, hogy szerep legyen. Hatásos, szívbemarkoló szerep, amelyet a színész gyönyörűséggel játszik, hiszen pompás ellentéteket alkalmazhat: zord tekintet mögött arany-szív, puritánság a dicsőség közepete, kocogó kis ember a roham perceiben, rettegett hadvezér, aki szállásán költöket olvas. Maklárý nem egyszer lepte meg már a nézőket azzal, hogy másképp játssza szerepét, mint azt a néző, s bizonyos mértékig a szerep elvárná tőle.

Maklárý Bem alakítása a modern magyar filmgyártás egyik színészi remekműve. Kiváló példa arra, hogy az igazán jó színész nemcsak megjátszani tud, hanem elhallgatni is. Minden művészetben nagy szerepe van az elhallgatásnak. A drámai műfajokban a feszültség egyik forrása az, ami nem hangzik el. A színészi alakítás — filmen sokszorosan! — megköveteli, hogy a szereplő merjen takarékos lenni a rendelkezésére álló eszközökkel. A közepes színészek mindig úgy alkarnak nagyot alkotni, hogy mozgásba hozzák egész játékkészégüket. A nagyok ezzel szemben »csak« *van-nak!* Ahogy a győnge író mindig vigyáz arra, hogy állandóan iródal-mi legyen, a pipaszárlábú színész szüntelenül döngő léptekkel akar jámi a színpadon.

Maklárý: *van!* Csak annyit csinál, amennyit Bem alakja megkövetel a reális létezéshez. Nem olyan nagyon zord, nem olyan nagyon jószívú, éppen annyira az, hogy igaz legyen.

Maklárý tudna kétszer ennyire is Bem lenni, nem kerülne különösebb fáradságába, hogy puritánabb, hő-sőbb, egyszerűbb, hadvezéribb, seb-helyesebb, bicegőbb, egyszóval »Bemebb« legyen. Maklárý azonban nem akarja a »Bem-játszás« világ-csúcsát felállítani. Hagyja, hogy sa-ját embersége érvényre jusson a szerepben, s ezzel azt is biztosította, hogy eszközeiben filmszerű legyen.

Milyen megrendítően nagy ember az a Bem, akinek a csatáéren el-hangzó száraz, fanyar vezényszavai mögött is kiérezni, hogy Erdély föld-jén nemcsak Magyarországért, ha-nem a világ szabadságáért folyik az ütközet. »Szemében semmi élet, arcán semmi vonzó« — írta Bemről egyik csodálója, Maklárý Bem ala-kításáról én ennek fordítottját ír-hatom a magam csodálatának kife-jezésére: szemében maga az élet, arcán mindaz, ami egy emberben valóban vonzó lehet. Jaj, micsoda giccs lehetne a Petőfivel való jele-nete, a szabadság e két lángelméjé-nek találkozására (Görbe bele is esik a giccs csapdájába), ha Maklárý öreg Bem-szemelből előbukkanó fény csak meghatottságot árulna el. Nem, ez a tekintet megvetést is szór a vi-lágra, megvetést a gondolatára is, hogy ennek a harcnak ne lenne ér-telme.

Időtlenül férfi ez a Bem, az öreg-ség csak testi áruhája, amelyet har-cigolyók és merénylők fegyvere ron-gyolt el rajta, a lelke azonban tüzes és szilaj, mint Petőfié. Maklárý Bem-alakítása azt az egyszerűséget idézi eszembe, amit Petőfi éppennyolyan mélyen tudott tisztelni a len-gyel tábornokban, mint magát a szabad-ságot.

GYÁRFÁS MIKLÓS

